

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
POBOČKA V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1966

BRNO 1967

Eine interessante Frage, die wir in absehbarer Zeit in der slawischen Archäologie werden lösen müssen, ist die der südlichen und westlichen Slawen. Diese Frage wurde im Referat von Kollegin A. Sós angeschnitten und nun berührte diese neuerdings Kollegin J. Justová. Es ist tatsächlich bemerkenswert, wie fast einheitlich, möchte ich sagen, diese zwei Regionen, die kroatische und die grossmährische im 9. Jh. sind. Wie z. B. Kollegin J. Justová die Ringe mit getriebenen Plättchen angeführt hat. Dies ist nicht nur ein typischer Schmuck für die Kärtner Region, sondern auch für Mähren, wie darüber Prof. J. Poulík in seinem bereits im Jahre 1948 herausgegebenen Buche Staroslovanská Morava schrieb. Und diese Berührungspunkte, von Axten mit Dornen, bis zu verschiedenen Typen von Ohrgehängen, zwischen den südlichen und den mährischen „westlichen“ Slawen, könnten wir bestimmt noch eine ganze Menge finden. Dieses gesamte Problem reicht zweifellos weit in die Vergangenheit, meines Erachtens bis in den vorlangobardischen Zeitabschnitt. Wahrscheinlich wird man Übereinstimmungen in der Kultur beider Regionen in dem gemeinsamen Ursprung der Hauptmasse der slawischen Bevölkerung suchen müssen, d. h. den Ursprung der meisten slawischen Bevölkerung im mittleren Donauroaum, also auch im Zentralgebiet Grossmährens, mit dem südlichen slawischen Zweig verbinden. In diesem Zusammenhang will ich nur flüchtig an die unterschiedliche slawische Entwicklung im mährisch-slowakischen und im nördlicheren schlesischen Raum im 7.—8. Jh. erinnern, wie sie bisher besonders auf Burgwällen erfasst wurde.

Dann handelt es sich um das 10. Jh. Im 10. Jh. litt zweifellos das mittlere Donaugebiet, also auch Niederösterreich, sehr unter den Einfällen der Magyaren. Anders steht die Frage der Beherrschung des niederösterreichischen Gebietes durch die Magyaren. In Niederösterreich sind Anzeichen vorhanden, dass auch hier im 10. Jh. etwas von der grossmährischen Organisation erhalten blieb. Wir sehen z. B., dass der Burgwall Heidenstatt bei Limberg Funde erbrachte, die man in des 10. Jh. datieren kann. Ich glaube, dass die archäologische Grabung zeigen wird, dass dieser Burgwall im 10. Jh. existierte. Die an der Donau liegenden Regionen allerdings, vor allem das Gebiet im Donautal unter Wagram, das für die Nomaden sehr leicht zugänglich war, war das ständige Ziel der magyarischen Überfälle, so dass sich das Leben dort nicht weiter entfalten konnte. Bedroht war also hauptsächlich der Teil von Niederösterreich, der bereits im Verlaufe des 9. Jh. von den Franken kolonisiert wurde; weniger bedroht war das von Slawen überwiegend besiedelte Gebiet, jenes Gebiet, das im 9. Jh. den Kern Grossmährens bildete.

ZAHRANIČNÍ INSTALACE VÝSTAVY VELKÁ MORAVA V ROCE 1966

CENĚK STAŇA

Tab. 55—58

Po úspěšném zahraničním debutu výstavy Velká Morava v Athénách v roce 1965 (srovn. Přehled výzkumů 1965, str. 79 n.) uskutečnily se v následujícím roce tři velké instalace — ve Vídni, v Mohuči (NSR) a ve Vratislavi (Polsko). Jejich architektonickým základem se stalo scénografické řešení, připravené v roce 1964 pro Vladislavský sál na pražském hradě prof. akad. arch. Fr. Trösterem ve spolupráci s projektanty akad. arch. B. Ullrichem a akad. arch. R. Mácou. Při vytváření vídeňské výstavy bylo předem stanoveno, že budou použity v duchu Tröstrový koncepte zpracované výtvarné prvky, tj. bazény se schematickými mapami (akad. mal. D. Vondrouš), polystyrénové symboly akad. mal. St. Kolíbala a panel „Byzantská misie“ (akad. mal. D. Vondrouš) v interiéru a poutač se sokolníkem (akad. mal. D. Vondrouš) v exteriéru a symboly akad. sochaře V. Irmanova, ztvárněné pro výstavu Velká Morava v Brně a Nitře podle konceptu akad. arch. Zd. Langa. Tyto výtvarné prvky se proto staly součástí nové výstavy, kterou připravil tvůrčí kolektiv pod vedením prof. Tröstra, za úzké spolupráce se širokým štábem vědeckých spolupracovníků, v jejichž čele kromě předsedů přípravných výborů, akademika J. Filipa za československou stranu a univ. prof. dr. H. Mitscha-Märheima za rakouskou stranu, stáli vědečtí garanti výstavy univ. prof. dr. J. Poulík, DrSc. pro část historickoarcheologickou a univ. prof. dr. A. Dostál, DrSc. pro úseky literárněhistorické. Základní tematické a prostorové členění dílčích expozic připravil na podzim 1964 referent za úzké součinnosti s prof. Tröstrem a arch. Ullrichem. V srpnu 1965 po referentově oнемocnění byl přizván ke spolupráci prom. hist. Z. Klanica. Po zasedání v Táloch v Nízkých Tatrách v říjnu 1965, na němž byly za účasti rakouských archeologů velmi podrobně prodiskutovány všechny otázky, týkající se vídeňské reinstalace, byl referent pověřen vypracovat „Tematické uspořádání výstavy, rozložení exponátové náplně a konečné znění výstavních textů a popisek“, v textové části v německém jazyce v úzké spolupráci s rakouskými experty, především s dr. F. Bergem a doc. dr. K. Kromerem, a s překladatelkou ing. A. Machovou. Nově zařazené výtvarné prvky výstavy vyřešil akad. malíř J. Hadlač, úvodní mapu akad. malíř J. Flejšar, a akad. malíř J. Hadlač stanovil typ písma a rozměry textů.

Výstava „Velká Morava a křesťanská misie u Slovanů (Großmähren und die christliche Mission bei der Slawen)“ ve Vídni znamená kvalitativně nově a kolektivní zpracování tématu na meziná-

rodní bázi, které se stalo podkladem pro všechny další zahraniční instalace. V architektonickém pojetí interiéru byly dvě podstatné novinky — „úvodní textové panely“ a scénicky řešené bazény, které do výstavy uvedlo referentovo tematické členění výstavy. Ty současně s volně stojícími panely s mapami zřetelně obohatily možnosti proměn prostorového rozsahu této výstavy.

Výstava měla exteriérovou část (poutač se sokolníkem, výtvarné symboly V. Irmanova a čtyři velké modely velkomoravských hradišť), která měla propagační účel, a vlastní expozici rozvrženou do šesti sálů vídeňského Domu umělců.

Specifický ráz vídeňské expozici vtisklo především rozčlenění výstavy na nástupní prostor, vstupní prostor a pět tematicky uzavřených sálů, jakož i zařazení rakouských archeologických nálezů, dokumentujících historii středního Podunají v 6.—8. století a osvětlující osudy Slovanů na rakouském území v 9.—10. století.

Sály domu umělců umožnily vytvořit vskutku reprezentační, monumentální výstavu. V nástupním prostoru byla po pravé straně velká, výtvarně řešená, přece však geograficky věrná mapa střední Evropy s vyznačeným velkomoravským územím. Po levé straně nechal návštěvník tirážní panel a vešel do vstupního prostoru. Tam mu sochařsky ztvárněné piliře se symboly rozvoje a velikosti velkomoravského státního útvaru a průhled do sálu III, řešeného jako dominanta výstavy, připravily vhodný nástup k prohlídce výstavy.

První sál, osvětlený pouze světly v nízkých vitrínách, v pultech a v bazénech, obsahoval první tři dílčí tematické celky: po úvodním textovém panelu v nízké trojdílné vitríně s pultem symbolizovaly nálezy z barbarského území — pozdější velkomoravské ústřední oblasti — bezprostřední ovlivnění tamního vývoje sousedstvím římských provincií v prvních stoletích n. l. a později posilováním římskoprovinciálních tradic styky zejména s vyspělým prostředím byzantským (exp. 1). Bohatou výstavu z kostrových hrobů stěhování národů na Moravě ukázaly nálezy ze Smolína a z Blučiny.

Velká barevná mapa v bazénu ukázala předpokládanou pravlast Slovanů (pedle L. Niederla) a jejich rozšíření do konce 8. století. Tato mapa jednak naznačila, že Slované nejsou na velkomoravském území autochtony, jednak předvedla životní sílu Slovanů na počátku historie, kterou zdůraznil i citát z Jordanisova díla *Getica* (exp. 2). Počátky Slovanů v moravskoslovenském jádru Velké Moravy zachycovaly nálezy v trojici nízkých vitrín s pultem (exp. 3), které ovšem představovaly pouze kulturu zemědělské složky slovanského obyvatelstva v 5.—7. století.

V druhém, o něco menším sále byl znázorněn vývoj velkomoravského území v 7.—8. století. Symbolicky vyjádřila hlavní rysy tehdejšího středního Podunají výtvarně řešená scéna v bazénu (exp. 4b) se schematickou mapou avarského vpádu do střední Evropy v pozadí, s rekonstrukcí hrobu s koněm a s fotografickými zvětšeninami charakterizujícími jednotlivé prvky, jež se v této oblasti prolínaly: bajuvarské, snažící se o proniknutí ze západu, slovanské, avarské, i dědictví římských provincií. Dílčí téma symbolizované ve scéně bylo pak rozvedeno po úvodním textovém panelu v nízkých vitrínách, a to: nalevo od vchodu do místnosti rakouské nálezy předvedly poměry v Podunají na území dnešního Rakouska (exp. 4a), za scénou památky z jihozápadního Slovenska ve trojdílné vitríně s pultem reprezentovaly bohatství slovanskoavarských pohřebišť (exp. 4c). — Druhou slovanskou oblast v 7.—8. století především na území dnešní Moravy, ev. i v Čechách, poznal návštěvník z exponátů v dvojdílné vysoké vitríně při pravé straně sálu. Textový panel i citát z kroniky tzv. *Fredegara* připomněl Sámovo říši, archeologické prameny doložily existenci hradišť, o něž se Sámovo panství opíralo (exp. 5).

Třetí sál vytvořil první dominantu výstavy. Předpoklady k tomu dala již sama rozlehlost sálu, v němž svou roli sehrál i nový pohled na vstupní sloupy se symboly velkomoravské společnosti a průhled na úvodní výtvarně řešenou mapu. Napravo od vchodu textový panel stručně informoval o politickém vývoji říše známém z písemných pramenů, velká mapa zachytila situaci v druhé čtvrtině 9. století, po Mojžírově anexi Pribinova Nitranska. V pultové vitríně byly uvedeny dva prameny, v nichž je Svatopluk nazván králem (Ibn Rosteh, *Regino*).

Velký bazén uprostřed sálu (exp. 6) doplnil určitým výtvarným shrnutím výsledky archeologických výzkumů, jimž byla věnována řada vitrín podél levé stěny sálu. Na dně bazénu byla barevná schematická mapa sídelních oblastí v 9. století, její věrohodnost dokládala přesná mapa archeologických nálezů z velkomoravského období na území ČSSR, umístěná v pultové vitríně při bazénu. Nad barevnou mapou se zvedalo devět rekonstrukcí archeologicky nejlépe prozkoumaných částí velkomoravských a českých hradišť (Nitra, Devín, Pohansko, Mikulčice, Staré Město, Staré Zámky u Líšně, Stará Kouřim, Praha a Levý Hradec). Aby získal návštěvník jasnou představu o přírodním prostředí, v němž jednotlivá hradiště ležela, byla tato výtvarná mapa doprovázena v pultech kolem bazénu velkými fotografiemi krajiny v okolí vyjmenovaných hradišť.

Archeologické výzkumy, které v posledních dvaceti letech podstatně obohatily znalosti o dějinách střední Evropy v 9. století a vlastně odkryly novou slovanskou střeoevropskou kulturu, byly představeny ve vysokých vitrínách podél levé stěny sálu (exp. 8). Po úvodním textovém panelu v šesti schodovitě sestavených vitrínách, střídavě krátkých a dlouhých, byl nejdříve vystaven materiál z nejvlastnějšího etatizačního ústředí Velké Moravy. Významné postavení zde měly tři moravské lokality — Staré Město, Mikulčice a Pohansko, zaujímavější každá jednu dlouhou vitrínu, krátké mezičlánky soustředily naleziště podle tematických celků — plochá pohřebišť mimo hradištní

centra, výšinná hradiště a pohřebiště s hroby pod mohylami. Dvě následující vitríny, sestavené ještě schodovitě, byly věnovány Nitransku, takže celé územní jádro Svatoplukovy říše tvořilo architektonický celek. Sousední dvě vysoké vitríny ukázaly současné archeologické nálezy z dalších částí Velké Moravy — z Dolních Rakous (území mezi Dunajem a Dyjí) a z Čech.

Zcela samostatné téma reprezentovala nízká vitрина na konci uvedené řady podél levé stěny sálu (exp. 9); jeho zvláštnost byla zdůrazněna i architektonicky nižší vitrinou. Nálezy v ní vystavené pocházely z oblastí, jež ležely vně Velké Moravy. Zdůrazňovaly však, že na území Rakouska sídlili v 9. století kromě velkomoravských Slovanů ještě Slované korutanští, náležející k jižní větvi slovanské. Odlišný archeologický materiál prozrazoval výrazný franský tlak na tuto slovanskou oblast, který ovšem dokládají i písemné prameny.

Dominantnímu postavení sálu odpovídala také dílčí expozice č. 7 „Velkomoravské šperkařství a umělecká řemesla“, která byla představena v dvojdielné vitrině s pultem při čelní stěně sálu. Zlaté a stříbrné šperky dokumentovaly bohatství velkomoravské říše a nejlépe vystihovaly osobitost její kultury, která tvůrčím způsobem zpracovala podněty příšle ze všech konců tehdejšího kulturního světa. Po tomto zdůraznění kulturní velikosti Velké Moravy pak v závěru sálu dva exponáty znovu ukázaly její politickou velikost: velká mapa zachycovala situaci v době maximálního rozmachu říše Svatopluka a papežská bula *Industriae tuae*, vystavená v německém znění, v jistém smyslu dokládala uznání Svatoplukovy svrchovanosti římskou kurií.

Expozice čtvrtého sálu znázorňovala velkomoravskou výrobu. Ráz určily dvě scény. První představovala železářství; tvořil ji velký model baterií železářských pecí ze Želechovic, mapa železářských a kovářských center a hromadných nálezů železných výrobků a zvětšené fotografie (exp. 10), druhá zachycovala zemědělství, řemesla pracující se dřevem, kostí, parohem, tkalcovství a obydlí (exp. 14, 15, 16). Železářskou scénu obsahově doplňovaly tři vysoké vitríny, z nichž dvě ukazovaly kovářské výrobky a připomněly význam hromadných nálezů želez pro poznání tvarového bohatství velkomoravské železné industrie (exp. 11). třetí zobrazila vojenství, pro něž podávají autentické svědectví ve velkomoravské oblasti především nálezy zbraní — mečů, seker, šipek, kopí a částí výstroje, zejména ostruh, pokud jde o obranné vojenské stavitelství pak rozsáhlé destrukce opevnění hradišť. Určité představy o Rostislavově a Svatoplukově vojsku podávají také poměrně kusé zprávy franských analistů (exp. 12).

Zatímco pravou stranu sálu zaplnila tematika spojená se železem, levá strana byla věnována řemeslům, která byla ještě částečně spojena s podomáckou výrobou. Hrnčířství zastupovaly ve vysoké vitrině různé typy velkomoravských nádob a model hrnčířské pece, zhotovený podle objevů v Nitře-Lupce. Po textovém panelu následovaly výše zmíněné dílčí expozice (č. 14, 15, 16). Velkou váhu jsme ve scénickém řešení položili na zemědělství, které bylo představeno jak výrobními nástroji (i rekonstrukce pluhu), tak produkty (ukázky nalezených obilovin). Z fotografických exponátů se vázal přímo k zemědělství obrázkový kalendář, který vznikl v první polovině 9. století v Salzburku: zobrazil zaměstnání venkovana v jednotlivých měsících roku a podal závažná svědectví pro posouzení zemědělství v 9. století. Výrazné prvky scény tvořily modely — velký reliéfní rez obilní jámou a rekonstrukce srubové chaty.

Poslední sál č. V tvořil druhou dominantu výstavy, dominantu kulturní. Předvedl duchovní kultury Velké Moravy. Vlevo od vchodu rekonstruoval hrobu velmože a reliéfní rekonstrukce hřbitovní kaple (kostela č. IV z Mikulčic) a exponáty ve vysoké vitrině s pultem seznámily návštěvníka s velkomoravskými názory na posmrtný život a s pohřebními zvyklostmi, v nichž se rovněž odrazilo sociální a společenské rozvrstvení společnosti. Objevy na pohřebištích, z nichž mnohá na hradištích se soustřeďovala kolem kostelů, naznačily nejlépe proměny v ideologickém nazírání velkomoravského lidu, pokud jde o doznívání pohanství a zavádění nových, křesťanských zvyklostí (exp. 17).

Expozice č. 18, předvádějící velkomoravskou monumentální architekturu, byla řešena scénicky v bazénu umístěném v levém rohu sálu. V pozadí byl panel s hlavními půdorysy odkrytých kostelů, nad bazénem se zvedaly dva modely — rekonstrukce dvouapsidové rotundy a trojlodní baziliky z Mikulčic, a zvětšené fotografie, v pultech byly vystaveny zlomky barevných omítek, maltových podlah, dlaždic a vzácných kamenů. Důraz jsme rovněž položili na keramickou střešní krytinu, vyráběnou v Sadech u Uherského Hradiště.

Ústřední motiv sálu č. V představovala expozice č. 19, která na panelu ve tvaru rozevřené knihy ukázala působení křesťanských misí na Velké Moravě a jejich vliv na politický vývoj země. Zvláštní důraz byl položen na význam byzantské misie a jejich vůdčích postav — bratří Konstantina-Cyryla a Metoděje.

Následující expozice č. 20 byla výtvarně řešena dvěma mapami kulturních vlivů, z nichž jedna, položená do bazénu, zachycovala ohlasy Velké Moravy v tehdejší kulturní světě a rozšíření slovanského písemnictví po rozpadu Svatoplukovy říše, druhá, na panelu v pozadí, schematicky vystihovala hlavní evropské kulturní proudy, zejména ty, které ovlivnily velkomoravský vývoj. Kolem bazénu byly pultové vitríny s exponáty osvětlujícími působení křesťanských misí u středodunajských Slovanů a ukazujícími počátky slovanského písemnictví. Povelkomoravský rozvoj slovanské písemné kultury byl potom předveden v dvojdielné vysoké vitrině s pultem, která na bazén kulturních vlivů navazovala (exp. 21).

Závěrečná expozice č. 22, umístěná napravo od vchodu do sálu proti bazénu kulturních vlivů, představila ve třech vysokých vitrinách s pultem exponáty, jež symbolizovaly zánik Velké Moravy

a vývoj jejího ústředního území v následujícím století. Ústřední myšlenkou této poslední tematické expozice byla hluboká proměna, kterou ve středoevropských dějinách způsobil vpád Maďarů a rozpad velkomoravské říše, když byly narušeny přírodními a historickými podmínkami vytvořené kulturní a ve skutečnosti již i politické celky (Morava, jihozápadní Slovensko a Dolní Rakousy mezi Dunajem a Dyjí na jedné straně, Čechy na druhé straně). Během 10. století se vytvářely podmínky pro ustálení nových poměrů počátkem 11. století.

Poslední vitrína v sále V napravo od východu byla použita k vystavení literatury, pojednávající o dějinách období představeného na výstavě, a to jak vlastní literatury historické, tak i literatury zveřejňující a hodnotící výsledky archeologických výzkumů.

Výstava Velká Morava ve Vídni byla otevřena od 8. března do 8. května 1966. Za tu dobu ji shlédlo více než 20.000 návštěvníků, kteří ji obdivovali pro vyvážené vědecké a umělecké podání. Trvalým dokladem o vídeňské instalaci je obsažný katalog výstavy (247 stran, 9 map, 98 obrázků a plánků), který kromě vlastního soupisu památek přinesl i vědecká pojednání československých, rakouských a německých badatelů o velkomoravské historii a nově objevených archeologických památkách.

Od 4. června do 4. září 1966 byla otevřena výstava pod titulem „Grossmähren-Slawenreich zwischen Byzantinern und Franken“ v prostorách Römisch-Germanisches Zentralmuseum v Mohuči (Mainz). Jejím základem byly v podstatě tematické celky zpracované pro vídeňskou expozici, určité korektury ve smyslu dohod mezi československým a německým přípravným výborem provedl referent ve spolupráci s dr. K. Weidemannem. Hlavní změnu při srovnání s náplní vídeňské expozice je třeba spatřovat v zásadním vypuštění rakouských archeologických a fotografických exponátů (zůstala pouze archeologická mapa osídlení Dolních Rakous v 9.–10. století) a v přepracování panelu, věnovaného působení křesťanských misíí na Velké Moravě (srovn. níže). Rovněž v katalogu byly na žádost německého přípravného výboru provedeny úpravy; kromě změn v seznamu exponátů, zejména ve znění textů, jež uváděly jednotlivá témata (část B. Slawen, Awaren und der Westen — 6.—8. Jahrhundert — Z. Klanica, část F. Der Untergang Grossmährens und das Schicksal seiner Kerngebiete im 10.—11. Jahrhundert — Č. Staňa) a ve výběru map. Podstatné obohacení katalogu znamenalo uvedení literatury k jednotlivým exponátům (zpracoval Z. Klanica). Mohučský katalog obsahoval XII + 280 stran textu včetně map a 98 obrázků.

Výstava „Velká Morava — slovanská říše mezi Byzantinci a Franky“ v Mohuči měla v exteriéru na nádvoří muzea pouze poutač se sokolníkem a nápisem „Grossmähren“ (akad. malíř D. Vondrouš), před muzeem sehrála významnou propagační roli československá státní vlajka, vyvěšená na stožáru vedle vlajky Německé spolkové republiky. V interiéru byla mimo vlastní prostor výstavy instalována výtvarná svislá mapa Velké Moravy (akad. malíř J. Flejšar), ve vstupním prostoru v jedné a půl vysoké vitríně a v pultu československá archeologická a historická literatura.

Vlastní expozice zaujímal tři menší a jeden větší sál. Historický úvod tvořila dílčí témata v prvním sále (antické tradice a ovlivnění z vyspělé středomořské a černomořské oblasti, slovanské počátky ve středním Podunají, vývoj v 6.—8. století — Slované, Avaři, západní vlivy, počátky slovanských hradišť na pozdějším velkomoravském území). Druhý sál s dílčími expozicemi předvádějícími československé archeologické výzkumy na nalezištích z doby Velké Moravy a velkomoravské šperkařství a umělecká řemesla, s bazénem s mapou sídelních oblastí a rekonstrukcemi prozkoumaných částí hradišť a s panelem, věnovaným působení křesťanských misíí a jejich politickém významu (též německý text *buly Industriae tuae*), představoval dominantu výstavy. Zatímco v prvním sále bylo provedeno pouze zkrácení první expozice o jednu nízkou vitrínu, v druhém sále kromě nového uspořádání exponátů ze Slovenska a z Čech (byly shrnuty dohromady v jedné vysoké vitríně) doznala podstatnou změnu expozice věnovaná křesťanským misíím. Upustili jsme od reprezentativního, pro návštěvníky však množstvím textů a nesourodého dekorativního materiálu nepřehledného dvojitého panelu (ve tvaru rozevřené knihy) a téma jsme zobrazili na jednoduchém panelu, převyšujícím vitrínu. Horní pole panelu, které bylo příliš vzdáleno pohledu diváka, tvořila černá plocha. Ústřední myšlenku tématu — protiklad západních a byzantské misie, symbolizovaly obrazy dvou mincí: mince Karla Velikého a mince Michala III. Na christianizaci středodunajských Slovanů se podíleli misionáři z různých oblastí. Politický vývoj Velké Moravy ukazuje, že hlavní úlohu v něm sehrály misie přicházející na jedné straně z franské oblasti, na druhé z Byzance. Hlavní momenty působení křesťanských misíí na Moravě, jejich činnosti kulturní i politické byly vyjádřeny na panelu jednak heslovitými texty, jednak mapkami (cesty Konstantina-Cyrila a Metoděje) a faksimilemi nebo fotografiemi písemných pramenů (papežské listy).

V prostoru sálu č. 2, před panelem věnovaným misíím, stál model rekonstrukce trojlodní baziliky z Mikulčic.

Zbývající dva sály shrnovaly dílčí témata vídeňských sálů IV. a V. Ve třetím byla představena velkomoravská výroba: ve třech vysokých vitrínách podél pravé stěny místnosti železářství, kovářství a vojenství, v pultu před nimi drobná řemesla pracující s kostí, rohem a parohem a vyrábějící tkaniny, nalevo od vchodu ve vysoké vitríně hrnčířství doplněné modelem hrnčířské pece, ve scénicky řešeném bazénu byly zkombinovány prvky obou vídeňských výrobních bazénů — exponáty dokládající zemědělství spolu s modelem chaty v bazénu, mapa výrobních železářských a kovářských center v pozadí (před bazénem bylo jen zábradlí bez pultových vitrín).

V posledním, velmi stísněném sále byla vlevo expozice věnovaná pohřebnímu ritu a nazírání na posmrtný život a scéna „Velkomoravská architektura“ s jedním modelem (dvouapsidová rotunda z Mikulčic), napravo tři vysoké vitríny s pultem obsahovaly téma „Zánik Velké Moravy a osudy jejího ústředního území v 10.—11. století“. Proti vchodu do sálu stála vysoká vitrína ukazující vývoj slovanského písemnictví po zániku Velké Moravy. Tato expozice musela být z technických důvodů na poslední chvíli změněna, takže téma nemohlo být podáno zcela uceleně, tak jako při ostatních výstavách.

Výstavu v Mohuči navštívilo přes 6.500 lidí, vesměs s historií obeznámených, kteří vysoko hodnotili výstavu a zdůrazňovali její velký přínos pro obohacení jejich poznatků o středoevropském vývoji v prvním tisíciletí n. l. vůbec, zejména však v 9.—10. století, neboť se mnohdy po prvé dovidali o samostatné, vyspělé slovanské kultuře ve střední Evropě v 9. století. Často jsme se setkali se slovy uznání československé archeologii, československé historické vědě a tvůrcům výstavy, kteří podali objektivní, vědecký historický obraz. bez jakýchkoli tendencí. V tomto duchu psal také německý tisk a informoval své posluchače německý rozhlas a televize.

Konečně třetí výstava v r. 1966 byla realizována ve Wroclawi v Polské lidové republice, a to od 20. října 1966 do 20. ledna 1967. Poněvadž wroclawská výstava „Velká Morava — 1100 lat tradycji państwowości i kultury“ bude podrobně publikována v X. ročníku časopisu „Silesia Antiqua“ (ed. Muzeum Archeologiczne ve Wroclawi), omezím se v tomto svém příspěvku pouze na několik poznámek k této expozici. Výstava byla rozdělena do dvanácti menších sálů ve dvou podlažích Muzea Archeologicznego ve Wroclawi. Tím dostala přes svou rozsáhlost (asi 800 m²), na rozdíl od reprezentativního vzhledu ve Vídni, komorní ráz. Přitom však bylo možno stejně dobře odstupňovat dílčí expozice a vytvořit malou i hlavní dominantu výstavy, střídat části, které působily množstvím exponátů s jinými, vyzvedávajícími efektní jednotlivosti. Zvláštností wroclawské výstavy při srovnání s ostatními instalacemi bylo porovnání slovanského vývoje na jedné straně v ústřední velkomoravské oblasti, na druhé straně v polském Slezsku a Krakovsku, a to ve třech časových horizontech: poprvé v 7.—8. století, kdy zejména v severnějších krajích Slezska se projevuje odlišný historický základ rozvoje slovanské společnosti především malými hradišti a vlastním typologickým vývojem keramiky; po druhé v 9. století, v době maximální expanze Svatoplukovy říše, kdy se Vislansko a Horní Slezsko stává na čas součástí Velké Moravy; po třetí, konečně, v závěru výstavy, kde byly vystaveny archeologické nálezy z oblasti Slezska a Vislanska z období konsolidace polského státu v 10. a 11. století. Nálezy vystavené v této části měly ukázat shodné i odlišné prvky vývoje obou zemí, např. velkomoravské formy mezi šperky v pokladech sekaného stříbra, nebo zvláštní polské typy zbraní, keramiky aj., jejichž výskyt na Moravě je možno spojovat s polskými vlivy. Pohled na život Slovanů na počátku historie také významně obohatilo množství polských nálezů z organických látek, které se na velkomoravských hradištích, sídlištích a pohřebišťích nezachovaly pro nepříznivé půdní podmínky.

Stejně jako na předcházejících výstavách, tak i ve Wroclawi bylo obdivováno vědecké i umělecké sladění celé expozice. Více než třicet tisíc návštěvníků odešlo spokojeno a obohaceno o nové poznatky, takže je možno i tuto sedmou „Velkou Moravu“ označit za zcela úspěšnou.

DIE AUSLÄNDISCHEN INSTALATIONEN DER AUSSTELLUNG GROSSMÄHREN IM JAHRE 1966

Im Jahre 1966 realisierten sich drei grosse Instalationen der Ausstellung Grossmähren: in Wien (8. 3. bis 8. 5., mehr als 20.000 Besucher), in Mainz (4. 6. bis 4. 9., mehr als 6.500 Besucher) und in Wroclaw (20. 10. 1966 bis 20. 1. 1967, mehr als 30.000 Besucher). Das Flächenausmass der Wiener Aufstellung war das bisher grösste von allen früheren Ausstellungen. Ihre Grundlage beruhte der scenographischen Lösung, die im Jahre 1964 für den Wladislawer Saal auf der Prager Burg vorbereitet wurde. Der Wiener Exposition prägte einen spezifischen Charakter vor allem die Gliederung der Ausstellung auf: Antrittsraum mit der geographischen Karte Mitteleuropas, in welcher Grossmähren eingezeichnet war, Eintrittsraum mit bildnerischen Symbolen und dem Durchblick, in den als Dominante (der Ausstellung) gelösten Saal, weitere fünf thematisch abgeschlossene Säle und schliesslich die Einreihung der österreichischen archäologischen Funde, welche die Historie des mittleren Donaugebietes im 6.—8. Jh. dokumentieren und die Schicksale der Slawen auf dem österreichischen Gebiet im 9.—10. Jh. erhellen. Die zweiundzwanzig Teilexpositionen waren in fünf thematische Komplexe eingeteilt, welche dann in den einzelnen Sälen angebracht wurden:

1. Beeinflussung der Entwicklung im grossmährischen Raum in den ersten sieben Jahrhunderten des ersten Jahrtausends n. u. Z. durch die antike Welt und ihr Erbe, und Beginn des Slawentums im mittleren Donaugebiet (Exp. 1—3);
2. Entwicklung im mittleren Donaugebiet im 6.—8. Jh. (Exp. 4—5);
3. archäologische Grabungen, die eine neue slawische Kultur in Mitteleuropa im 9. Jh. entdeckten; politische Entfaltung Grossmährens (grosse Ausstellungsdominante); karantänische Slawen (Exp. 6—9);
4. grossmährische Produktion (Exp. 10—16);
5. geistige Kultur Gross-

mährens (Bestattungsritus, Architektur, christliche Mission, slawisches Schrifttum — zweite kleine Ausstellungsdominante — Exp. 17—21); Zerfall Grossmährens und Entwicklung in seinem Gebiete bis zum Beginn des 11. Jh.

Für die Ausstellung in Wien wurde ein Katalog herausgegeben, der auch durch Beiträge von tschechoslowakischen, österreichischen und deutschen Forschern über grossmährische Historie und neu entdeckte archäologische Hinterlassenschaften erweitert war (247 Seiten, 9 Karte, 98 Abbildungen und 1 Plan).

Die Ausstellung in Mainz brachte auf einer kleineren Fläche in gedrängter Form den gleichen Inhalt, jedoch ohne österreichische Exponate. Sie hatte nur eine Dominante, und zwar im zweiten Saal (insgesamt bestand die Ausstellung aus vier Sälen), wo ausser der Exposition des Wiener Saales Nr. III (Nr. 6—8) eine weitere Teilexposition dazu kam — „Die christlichen Missionen und ihre Bedeutung in der politischen Entwicklung Grossmährens“ (in Wien Exp. Nr. 19), die für Mainz inhaltlich sowie bildnerisch umgearbeitet worden ist. Zum Hauptmotiv der Exposition wurde der Gegensatz zwischen den Haupttendenzen der Tätigkeit der fränkischen Missionen und der byzantinischen Mission, der durch zwei grosse Münzabbildungen symbolisiert und in schlagwortartigen Texten erörtert war. Der Wiener Katalog wurde für die Ausstellung in Mainz etwas abgeändert und durch Literatur zu den einzelnen Exponaten ergänzt.

In Wrocław hat man die 22 Wiener Teilthemen in 12 Säle eingeteilt und dies in zwei Etagen des Archäologischen Museums. Die Ausstellung ist durch Vergleichsmaterial aus dem polnischen Schlesien und Kleinpolen bereichert worden. Die Wrocławer Exposition wird eingehend in der Zeitschrift *Silesia Antiqua*, Jhg. X publiziert werden.

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1966

Vydává: Archeologický ústav ČSAV, pobočka v Brně, sady Osvobození 17/19

Odpovědný redaktor: Prof. dr. Josef Poulik, DrSc.

Redaktoři: Dr. J. Říhový a dr. I. Peškař

Překlady: Dr. R. Tichý a E. Tichá

Kresby: B. Ludikovská

Na titulní stránce: Bronzové kování ze slovanského hradiska v Mikulčicích

Tiskem: Grafia, n. p., Brno, provozovna 04, Gottwaldova 21

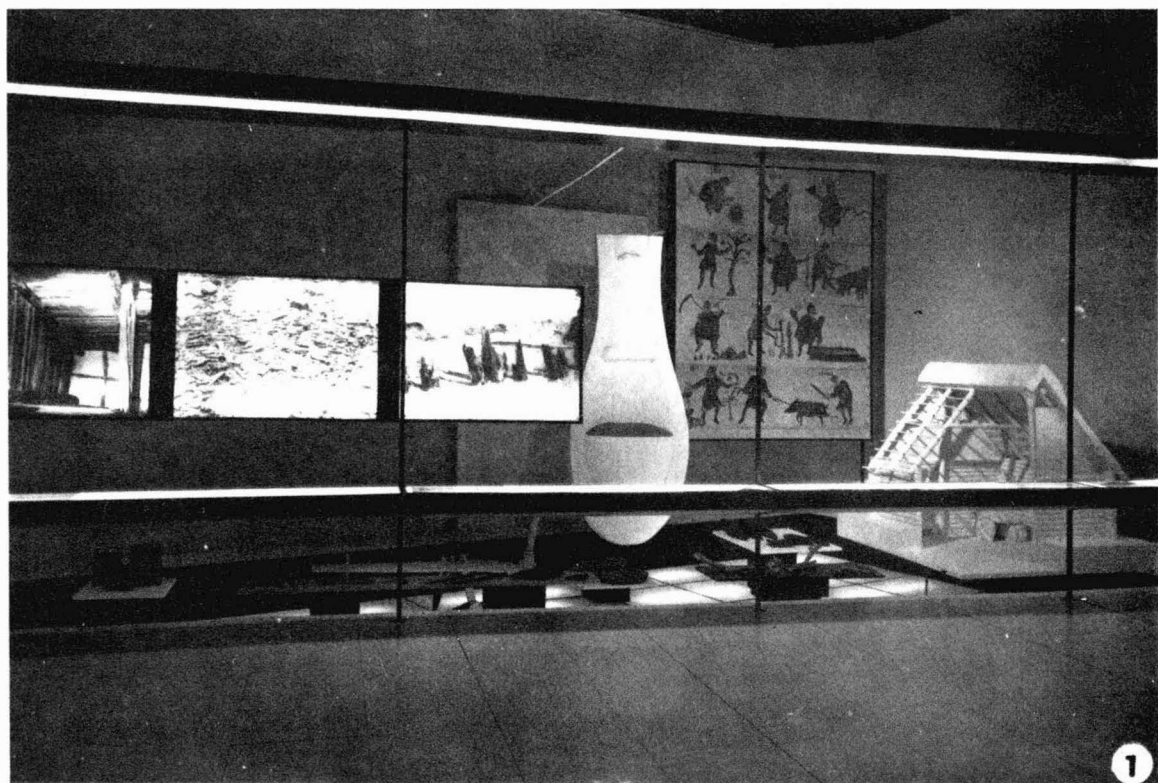
Vydáno jako rukopis — 450 kusů — neprodejné.

Tab. 55

Výstava Velká Morava — Víděň: 1 — Sál č. III; 2 — Sál č. V. — Ausstellung Grossmähren — Wien: 1 — Saal Nr. III; 2 — Saal Nr. V.

Tab. 56

Výstava Velká Morava — Vídeň: 1 — Expozice „Zemědělství a drobná řemesla“ v sále č. IV; 2 — Expozice „Železářství“ v sále č. IV. — Ausstellung Grossmähren — Wien: 1 — Exposition „Landwirtschaft und Kleinhandwerk“ im Saal Nr. IV; 2 — Exposition „Eisenindustrie“ im Saal Nr. IV.

Tab. 57

Výstava Velká Morava — Mohuč: 1 — Dominantní sál č. 2: bazén s mapou sídelních oblastí a s rekonstrukcí prozkoumaných částí hradišť a expozice č. 7 „Šperkařství a unělecká řemesla“; 2 — Pohled na expozici archeologických výzkumů v sále č. 2. — Ausstellung Grossmähren — Mainz: 1 — Saal Nr. 2 — Ausstellungsdominante: Basin mit Karte der Siedlungsgebiete und Rekonstruktionen der durchforschten Burgwallteile, und Exposition Nr. 7 „Goldschmiedekunst und Kunsthandwerk“; 2 — Ausblick auf die Exposition der archäologischen Grabungen im Saal Nr. 2.

Tab. 98

Výstava Velká Morava — Wrocław: 1 — Expozice „Architektura a pohřební ritus“ v sále č. VII; 2 — Expozice „Byzantská misie“ v sále č. IX — Ausstellung Grossmahren — Wrocław, I — Exposition „Architektur und Bestattungsritus“ im Saal Nr. VII; 2 — Exposition „Byzantinische Mission“ im Saal Nr. IX

